

Course name: Circular Economy Fundamentals

Week 2: Global Drivers of Circular Economy Transition

Номи фан: Асосҳои иқтисоди даврӣ

(Circular Economy Fundamentals)

МАВЗҶИ 2: Омилҳои ҷаҳонии гузариш ба иқтисоди даврӣ

Нақшаи лексия:

1. Аҳамияти иқтисоди даврӣ дар шароити тағйироти иқтисодии ҷаҳонӣ.
2. Танзими меъёрӣ-ҳуқуқӣ дар кишварҳои рушдёфта.
3. Рушди иқтисоди даврӣ дар кишварҳои ру ба рушд.

1. Аҳамияти иқтисодиёти даврӣ дар шароити тағйироти иқтисодии ҷаҳонӣ.

Иқтисодиёти даврӣ (ё пӯшида) имрӯз дар сатҳи ҷаҳонӣ ҳамчун яке аз равишҳои калидӣ барои ташаккули модели устувори рушд баррасӣ мегардад. Бар хилофи модели хаттии «истеҳсол — истифода — партофтан», иқтисодиёти даврӣ ба ҳифзи ҳадди аксари арзиши захираҳо ва мавод дар тамоми давраи ҳаётии онҳо равона шудааст. Ин равиш истифодаи такрорӣ ашёи хом, коркарди дубора ва истифодаи такрорӣ партовҳо, дароз намудани муҳлати хизмати маҳсулот, инчунин гузариши тадриҷӣ ба моделҳои хизматрасонӣ (ҳангоме ки истеъмолкунанда барои хизматрасонӣ, на барои моликияти мол, пардохт менамояд)-ро пешбинӣ мекунад.

Муҳимияти мавзӯи иқтисодиёти даврӣ бо як қатор омилҳои асоснок мегардад:

Бӯҳрони афзояндаи экологӣ. Тибқи маълумоти Барномаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба муҳити зист, ҳаҷми партовҳои ҷаҳонӣ ва суръати истифодаи захираҳо нисбат ба суръати ҷорӣ гардидани механизмҳои коркарди дубора босуръаттар меафзоянд. Ин ҳолат ба афзоиши ифлосшавии замин, захираҳои обӣ ва атмосфера оварда мерасонад.

Маҳдуд будани захираҳои табиӣ. Захираҳои як қатор маводҳои стратегӣ дар саноат истифодашаванда (масалан, баъзе металлҳои нодирӣ заминӣ) ба хатари тамомшавӣ ё гароншавии назарраси истихроч дучор мегарданд.

Тағйирёбии рафтори истеъмолкунандагон. Шумораи бештари истеъмолкунандагон омодаанд маҳсулоти аз ашёи хом дуҷумдараҷа истеҳсолшударо харидорӣ намоянд, аз хизматрасониҳои иҷора, мубодила ва истеъмоли муштарак истифода баранд, ки ин раванд ширкатҳоро водор месозад, то моделҳои тичоратии худро мутобиқи принципҳои даврият бозсозӣ намоянд.

Рӯзномаи байналмилалӣ рушди устувор. Иқтисодиёти даврӣ бевосита бо ноил гардидан ба Ҳадафҳои рушди устувори Созмони Милали Муттаҳид алоқаманд аст, аз ҷумла ҳадафҳои вобаста ба истеъмол ва истеҳсолоти масъулона (ҲРҶ 12), ҳифзи экосистемаҳо ва гуногунии биологӣ (ҲРҶ 14 ва 15), инчунин коҳиши нобаробарӣ (ҲРҶ 10) тавассути фароҳам овардани ҷойҳои нави корӣ ва имкониятҳои иқтисодӣ.

Ҳукуматҳо, созмонҳои байналмилалӣ ва ҷомеаи соҳибкорӣ аллакай барои дастгирӣ ва рушди амалияҳои даврӣ тадбирҳои назаррас меандешанд:

- Созмони Милали Муттаҳид ва Созмони Ҳамкории Иқтисодӣ ва Рушд стандартҳои глобалӣ ва методологияҳои арзёбии занҷирҳои пӯшидаи таъминотро таҳия намуда, рушди «сабз» ва навсозии экологиро пеш мебаранд.

- Иттиҳоди Аврупо дар доираи «Аҳди сабз» (Green Deal) ва санадҳои марбути нақшаҳои шӯҳратпарастонаи гузариш ба иқтисодиёти даврӣ тасдиқ намудааст, ки татбиқи меъёрҳои баланди утилизация (безаргардонӣ), истифодаи такрорӣ ва коҳиши партовҳо дар бар мегирад.

- Иқтисодҳои Осиё (Чопон, Ҷумҳурии Корея, Чин) технологияҳои пешрафтаи утилизация ва коркарди дубораро ба бозор мебароранд, паркҳои эко-индустриалиро таъсис дода, занҷирҳои ҳамгирошудаи идоракунии партовхоро ташаккул медиҳанд.

Ташаббусҳо ва сиёсати байналмилалӣ

Пешбурди самараноки иқтисодиёти даврӣ бидуни ҷамоаҳои амалҳо дар сатҳи фаромиллӣ ғайриимкон аст. Дар солҳои охир созмонҳои асосии байналмилалӣ ва шаклҳои ҳамкорӣ, аз қабили Созмони Милали Муттаҳид ва Созмони Ҳамкории Иқтисодӣ ва Рушд, G7 ва G20, ба ин масъала тавачҷуҳи бештар зоҳир намуда, равишҳои даврӣро ҳамчун воситаи таъмин намудани рушди устувор, сарфаи захираҳо ва мубориза бо тағйирёбии иқлим арзёбӣ менамоянд.

Нақши СММ: қатъномаҳо, барномаҳо ва ҳадафҳои глобалӣ

Созмони Милали Муттаҳид (СММ) дар ташаккули сиёсати ҷаҳонӣ, ки ба гузариш ба иқтисодиёти даврӣ равона шудааст, нақши калидӣ мебозад. Дар доираи Маҷмаи Умумии СММ як қатор қатъномаҳои муҳим қабул гардидаанд, ки дар онҳо консепсияи «давраи пӯшида» бо принципҳои рушди устувор ва сарфаи захираҳо пайваст карда мешавад. Аз ҷумла, Қатъномаи A/RES/74/224 (2019) «Ба сӯи рушди устувор: мусоидат ба истеъмоли истеҳсолоти устувор» принципҳои умумии гузариш ба иқтисодиёти даврӣро муайян намуда, робитаи онро бо Ҳадафҳои рушди устувор таъкид мекунад ва инчунин ба густариши ҳамкории байналмилалӣ даъват менамояд. Илова бар ин, Қатъномаи A/RES/75/213 (2020) «Таъмини дастрасӣ ба манбаҳои дастрас, боэтиمود, устувор ва муосири энергия барои ҷама» аҳамияти татбиқи принципҳои даврӣро дар бахши энергетика таъкид менамояд.

Дар пешбурди ғояҳои иқтисодиёти даврӣ Барномаи СММ оид ба муҳити зист (UNEP) низ нақши муҳим мебозад. Ин барнома ҳисоботҳо ва дастурҳои махсусро оид ба ҷорӣ намудани принципҳои даврӣро таъкид менамояд, аз ҷумла «Global Resources Outlook» (2019), ки дар он ҷараёнҳои глобалии маводӣ таҳлил гардида, сценарияҳои гузариш ба модели иқтисодии сарфакортар пешниҳод мешаванд. Ҳамчунин Барномаи Созмони Милали Муттаҳид оид ба муҳити зист методологияҳои арзёбии шартномаҳои давлатӣ аз нуқтаи назари меъёрҳои экологиро пешниҳод намуда, саҳми харидҳои «сабз»-ро дар татбиқи лоиҳаҳои даврӣ таъкид мекунад.

Иқтисодиёти даврӣ бо Ҳадафҳои рушди устувор (ҲРУ), ки соли 2015 аз ҷониби давлатҳои узви СММ қабул шудаанд, зич алоқаманд аст. Аз ҷумла, ҲРУ 12 (истеъмоли истеҳсолоти масъулона), ҲРУ 13 (мубориза бо тағйирёбии иқлим), ҲРУ 14 (ҳифзи экосистемаҳои баҳрӣ) ва ҲРУ 15 (ҳифзи экосистемаҳои хушкӣ) аҳамияти махсус доранд. Ноил шудан ба ин ҳадафҳо ба татбиқи занҷирҳои пӯшидаи истеҳсол ва истеъмоли, коҳиши истихроҷи ибтидоии захираҳо ва паст намудани ҳаҷми партовҳо таъкид мекунад.

Ҳамин тариқ, СММ ҷаҳорҷӯбаи умумии сиёсиро ташаккул дода, ба кишварҳои дастгирии методологӣ фароҳам меорад, то онҳо тавонанд принципҳои иқтисодиёти даврӣро ба шароити иқтисодии худ мутобиқ созанд.

Саҳми СҲИР дар паҳн намудани принципҳои даврӣ

Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд (СҲИР), ки кишварҳои пешрафтаи ҷаҳонро муттаҳид мекунад, дар пешбурди иқтисодиёти даврӣ фаъолона иштирок менамояд. Ин созмон тавассути наشري ҳисоботҳои таҳлилий ва тавсияҳо оид ба идоракунии партовҳо, сарфаи захираҳо ва сиёсати «масъулияти васеи истеҳсолкунандагон» (EPR) ба ин раванд мусоидат мекунад. Дар санадҳои СҲИР таъсири иқтисодии татбиқи равишҳои даврӣ таҳлил шуда, таҷрибаҳои муваффақ арзёбӣ ва монеаҳои асосии гузариш ба моделҳои пӯшидаи истеҳсол муайян мегарданд.

СҲИР инчунин воҳӯриҳо ва мизҳои мудавварро мунтазам баргузор мекунад, ки дар онҳо намоёндагонии ҳукумат, бахши хусусӣ ва коршиносон таҷрибаҳои худро дар соҳаи қонунгузориҳои экологӣ ва технологияҳои коркарди дубора мубодила менамоянд. Натиҷаи чунин ҳамкорӣ ҷамъбасти таҷрибаҳои беҳтарин мебошад, ки барои тақмили сиёсати миллӣ ба кишварҳои узв тавсия дода мешаванд.

Дар фаъолияти СХИР ба масъалаҳои самаранокии иқтисодӣ ва бартарихи рақобати гузариш ба модели даврӣ диққати махсус дода мешавад. Тибқи арзёбиҳо, гузариш ба иқтисодиёти даврӣ метавонад барои кишварҳои Иттиҳоди Аврупо то соли 2030 фоидаи иқтисодии назаррас ба бор оварад, инчунин хароҷоти тичоратро коҳиш дода, инноватсия ва таъсиси ҷойҳои кориро ҳавасманд гардонад.

Ин маълумот нишон медиҳад, ки иқтисодиёти даврӣ на танҳо аз ҷиҳати экологӣ зарур, балки аз нигоҳи иқтисодӣ низ судманд мебошад, аз ҷумла барои кишварҳои рӯ ба рушд ва минтақаҳои, ки иқтисодиёташон ба истифодаи зиёди захираҳои асосӣ ёфтааст, мисли Осиёи Марказӣ.

G7 ва G20: шаклҳои ҳамкориҳои глобалӣ

Форматҳои «Ҳафтгонаи бузург» (G7) ва «Бистгонаи бузург» (G20) кишварҳои пешсафи иқтисодии ҷаҳонро муттаҳид намуда, дар ҳамроҳии талошҳои байналмилалӣ барои рушди иқтисодиёти даврӣ нақши муҳим доранд. Дар ҳуҷҷатҳои ниҳони саммитҳои онҳо ӯҳдадорӣ оид ба коҳиши ифлосшавии пластикӣ, густариши коркарди дубора ва пешбурди рушди «сабз» бештар инъикос меёбанд.

Дар доираи G7 кишварҳои чун Олмон ва Чопон пешсаф буда, таҷрибаи бой дар таҳияи заминаи ҳуқуқӣ ва татбиқи технологияҳои даврӣ доранд. Дар G20 бошад, ки иқтисодҳои бузурги рӯ ба рушдро низ фаро мегирад, масъалаҳои иқтисодиёти даврӣ дар заминаи рушди инноватсия, афзоиши иқтисодӣ ва коҳиши ҳавфҳои экологӣ баррасӣ мегарданд.

2. Танзими меъёрӣ-ҳуқуқӣ дар кишварҳои рушдёфта

2.1. Иттиҳоди Аврупо: баррасии «Аҳди сабз», дастурҳо ва стратегияҳои миллӣ

«Аҳди сабзи» аврупоӣ, ки аз ҷониби Комиссияи Аврупо моҳи декабри соли 2019 пешниҳод гардид, як нақшаи стратегии рушд мебошад, ки ба расидан ба бетарафии иқлимӣ Иттиҳоди Аврупо то соли 2050 равона шудааст. Ин ҳуҷҷат маҷмӯи васеи ташаббусҳои дар бар мегирад, аз ҷумла гузариш ба иқтисодиёти даврӣ, коҳиши партовҳои карбон, ҳифзи гуногунии биологӣ ва истифодаи устувори захираҳои. Ҳадафи асосии «Аҳди сабз» ташаккули иқтисоде мебошад, ки новобаста аз истифодаи захираҳои маҳдуди табиӣ рушд намуда, рақобатпазирии Иттиҳоди Аврупо дар сатҳи ҷаҳонӣ нигоҳ дорад.

Унсурҳои калидии «Аҳди сабз» бастаи ташаббусҳои қонунгузориҳои «Fit for 55» мебошад, ки соли 2021 пешниҳод гардида, соли 2023 ниҳоят тасдиқ шуд. Ин бастаи чораҳои ба коҳиши партовҳои газҳои гулхонаӣ то 55% то соли 2030 нисбат ба сатҳи соли 1990 равона шудааст. Аз ҷумлаи тадбирҳои асосӣ — густариши низомии савдои партовҳои Иттиҳоди Аврупо (EU ETS) ба соҳаҳои нақлиёт ва гармидиҳӣ, ҷорӣ намудани андозаи карбон ба воридот (Carbon Border Adjustment Mechanism) барои пешгирии интиқоли партовҳо берун аз Иттиҳод ва шадидтар намудани меъёрҳои самаранокии энергетикӣ барои биноҳо ва нақлиёт мебошанд. Ин чораҳои имкон медиҳанд, ки ҳадафҳои иқлимӣ бо нигоҳ доштани дастрасии энергия барои аҳоли ба таври мутавозин амалӣ гарданд.

Ҷузъи муҳими дигари «Аҳди сабз» — Нақшаи амал оид ба иқтисодиёти даврӣ (CEAP) мебошад, ки моҳи марти соли 2020 қабул гардидааст. Ин нақша татбиқи принципҳои давриятро дар тамоми марҳилаҳои давраи ҳаёти маҳсулот пешбинӣ мекунад. Он таҳияи стандартҳои дарозмуддати истифода ва таъмирпазирии молҳо, афзоиши ҳиссаи маводи коркардашуда дар истеҳсолот ва коҳиши партовҳои дар бар мегирад. Таваҷҷуҳи махсус ба соҳаҳои дода мешавад, ки иқтисодии баланди даврият доранд, аз ҷумла электроника, батареяҳо, бастабандӣ, нассочӣ ва сохтмон. Ҳамчунин, нақша тадбирҳои барои пешгирии пайдоиши партовҳо ва нигоҳдории захираҳои дар иқтисоди Иттиҳод то ҳадди имкон дарозтар пешбинӣ менамояд.

Нақшаи «сифр ифлосшавӣ» низ яке аз ташаббусҳои «Аҳди сабз» ба ҳисоб меравад, ки ба коҳиши ифлосшавии ҳаво, об ва хок то сатҳҳои бехатар равона шудааст. Аз ҷумлаи вазифаҳои он — ҷорӣ намудани меъёрҳои қатъии сифати ҳаво, кам намудани истифодаи пестисидҳо дар кишоварзӣ ва мубориза бо ифлосшавии пластикӣ тавассути манъи

маҳсулоти яккаи истифода мебошанд. Ин тадбирҳо талошҳои Иттиҳоди Аврупо барои хифзи гуногунии биологӣ ва барқарорсозии экосистемаҳо пурра мекунад.

Стратегияҳои миллии кишварҳои узви Иттиҳоди Аврупо ба ҳадафҳои умумии «Аҳди сабз» мутобик гардонида мешаванд. Олмон принципҳои иқтисодии давиро тавассути Қонуни иқтисодии даврӣ (KrWG), ки коркарди партовҳо ва истифодаи маводи дуомдараҷаро танзим мекунад, фаълоне татбиқ менамояд. Фаронса ба декарбонизатсияи саноат тавассути дастгирии лоиҳаҳои нигоҳдории карбон ва баланд бардоштани самаранокии энергетикӣ диққат медиҳад. Нидерландия бошад, мақсад дорад то соли 2050 иқтисодии пурраи давиро ташкил намуда, барномаҳои истифодаи тақрорӣ маводи сохтмонӣ ва коҳиши партовҳоро ҷорӣ кунад.

Барои татбиқи «Аҳди сабз» Комиссияи Аврупо захираҳои назарраси молиявиро тавассути чунин механизмҳо, мисли Фонди гузариши одилоне ва Фонди иқтимоии иқлимӣ ҷудо менамояд. Ин абзорҳо ба минтақаҳо ва хоҷагиҳои хонаводагӣ имкон медиҳанд, ки ба тағйиротҳои марбут ба гузариш ба иқтисодии камкарбон мутобик гарданд.

Ҳамин тариқ, «Аҳди сабз» на танҳо самти рушди устувори Иттиҳоди Аврупо муайян мекунад, балки заминаи ҳуқуқиро барои табдили амиқи иқтисодии минтақа низ фароҳам меорад.

2.2. Ҷопон ва Ҷумҳурии Корея: маълумоти таърихӣ оид ба қонунҳое, ки давриятро ҳавасманд менамоянд

Ҷопон ва Ҷумҳурии Корея аз ҷумлаи кишварҳои калидии Осиё ба ҳисоб мераванд, ки концепсияи иқтисодии давиро тавассути ташаббусҳои қонунгузорӣ фаълоне рушд медиҳанд.

Дар Ҷопон ташаккули концепсияи иқтисодии даврӣ аз солҳои 1970-ум оғоз гардид, вақте ки кишвар бо бӯҳрони энергетикӣ ва зарурати баланд бардоштани самаранокии энергия рӯ ба рӯ шуд. Соли 1991 Қонуни мусоидат ба истифодаи самараноки захираҳо қабул гардид, ки яке аз аввалин санадҳои қонунгузорӣ ба ҳисоб меравад ва ба коҳиши вобастагӣ аз нафт ва зиёд намудани ҳиссаи маводи коркарди дубора дар истеҳсолот равона шудааст. Соли 2000 Қонуни асосӣ оид ба ташаккул ва рушди ҷомеаи даврӣ қабул гардид, ки принципҳо ва ҳадафҳои асосии гузариш ба иқтисодии давраи пӯшида муайян намуд.

Ҷопон инчунин низоми «масъулияти васеи истеҳсолкунанда»-ро фаълоне татбиқ мекунад, ки тибқи он истеҳсолкунандагон уҳдадоранд барои ҷамъоварӣ, коркарди дубора ва безаргардонии маҳсулоти худ баъд аз анҷоми давраи истифода ҷавобгар бошанд.

Ҷумҳурии Корея низ иқтисодии давиро фаълоне рушд медиҳад. Дар ин кишвар низоми мукаммали идоракунии партовҳо амал мекунад, ки уҳдадорҳои коркарди дубора ва истифодаи тақрорӣ маводро дар бар мегирад. Соли 2025 Қонуни навшуда оид ба пешбурди гузариш ба ҷомеаи иқтисодии даврӣ мавриди амал қарор мегирад, ки талаботи навро барои ширкатҳо ҷиҳати истифодаи маҳсулоти устувор ва маводи бастабандии экологӣ ҷорӣ менамояд.

Ҳамин тариқ, Ҷопон ва Ҷумҳурии Корея таҷрибаи муваффақи татбиқи принципҳои иқтисодии давиро тавассути тадбирҳои мураккаби қонунгузорӣ нишон медиҳанд. Ин кишварҳо ҳамчун намуна барои дигар давлатҳо дар соҳаи рушди устувор ва идоракунии самараноки захираҳо хизмат намуда, нишон медиҳанд, ки қонунгузорӣ метавонад ба абзори пурқувват барои расидан ба ҳадафҳои экологӣ табдил ёбад.

3. Рушди иқтисодии даврӣ дар кишварҳои ру ба рушд

Кишварҳои рӯ ба рушд, аз ҷумла Чин, Ҳиндустон, инчунин давлатҳои Африқо ва Амрикои Лотинӣ, сарфи назар аз мавҷудияти монеаҳои ҷиддии минтақавӣ, унсурҳои иқтисодии давиро фаълоне ҷорӣ менамоянд. Ин кишварҳо моделҳои давиро ҳамчун абзори ҳалли мушкилоти экологӣ, баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳо ва ҳавасмандсозии рушди иқтисодӣ баррасӣ мекунад.

3.1. Лоиҳаҳо ва барномаҳои асосӣ

Ин абзорҳо аз ҷониби ташкилотҳои байналмилалӣ, аз ҷумла Бонки ҷаҳонӣ, Бонки аврупоии таҷдид ва рушд ва Бонки осиёии рушд васеъ истифода мешаванд. Онҳо имконият медиҳанд, ки маблағ барои лоиҳаҳои коркарди партовҳо, энергетикаи барқароршаванда ва инфрасохтори даврӣ ҷалб карда шавад.

Механизмҳои маблағгузори омехта (blended finance), ки сармоягузори давлатӣ ва хусусиро муттаҳид мекунад, низ аҳамияти муҳим доранд. Ин усулҳо дар доираи фаъолияти Фонди глобалии экологӣ ва Барномаи рушди СММ васеъ истифода мешаванд ва ба коҳиши хавфҳо барои сармоягузори хусусӣ мусоидат менамоянд.

Илова бар ин, муассисаҳои молиявӣ байналмилалӣ, аз ҷумла Корпоратсияи байналмилалии молиявӣ ва Бонки аврупоии таҷдид ва рушд, барои дастгирии лоиҳаҳои коркарди дубора ва навсозии истеҳсолот хатҳои қарзӣ ва грантҳо пешниҳод мекунад.

Ба ғайр аз омилҳои молиявӣ, тағйирот дар сиёсати иқлимӣ кишварҳои бузург метавонад ба бозорҳои байналмилалӣ ва муносибатҳои савдо низ таъсир расонад, ки барои иқтисодҳои содиротгарои Осиёи Марказӣ аҳамияти махсус дорад.

Дар сатҳи минтақавӣ, яке аз монетаҳои асосӣ — норасоии инфрасохтор барои чамбоварӣ ва коркарди партовҳо мебошад. Дар бисёр шаҳрҳои низомҳои самараноки идоракунии партовҳо вучуд надоранд, ки ин ташаккули занҷирҳои пӯшидаи коркардро душвор месозад.

Заминаи меъёрӣ-ҳуқуқӣ низ аксаран нокифоя ё суғурта татбиқ мешавад. Қонунгузори заиф дар соҳаи ҳифзи муҳити зист ва идоракунии партовҳо ба рушди каналҳои расмӣ коркард монеа эҷод намуда, бахши ғайрирасмиро ҳавасманд мекунад.

Масъалаи маблағгузорӣ низ боқӣ мемонад: кишварҳои рӯ ба рушд барои таъсиси инфрасохтор ва ҷорӣ намудани технологияҳои даврӣ бо норасоии сармоягузорӣ рӯ ба рӯ мешаванд. Илова бар ин, сатҳи пасти огоҳии аҳоли ва соҳибкорон талабот ба маҳсулот ва хизматрасониҳои устуворро маҳдуд месозад.

Дар ин замина, ҷорӣ намудани ҳавасмандкунии самараноки танзимӣ барои соҳибкорон ва сармоягузори аҳамияти калидӣ дорад. Таҷрибаи байналмилалӣ нишон медиҳад, ки чунин чораҳо метавонанд рушди моделҳои даврӣ фаъол гардонанд.

Аз ҷумла, воситаҳои самараноки танзимӣ инҳоянд:

– Масъулияти васеи истеҳсолкунандагон (EPR) — механизме, ки истеҳсолкунандагонро барои чамбоварӣ ва коркарди маҳсулоти худ пас аз истифода масъул месозад;

– Имтиёзҳои андозӣ ва субсидияҳо барои ширкатҳои, ки технологияҳои коркарди дубора ва истифодаи маводи дуюмдараҷа ҷорӣ мекунад;

– Қвотаҳои ҳатмӣ барои истифодаи маводи коркардшуда дар соҳаҳои муайян;

– Харидҳои давлатии «сабз», ки талабот ба маҳсулоти экологиро зиёд мекунад;

– Стандартҳои дарозмуддатӣ ва таъмирпазирӣ, ки муҳлати истифодаи маҳсулотро дароз менамоянд.

Барои кишварҳои Осиёи Марказӣ мутобиқ намудани чунин механизмҳо бо дарназардошти хусусиятҳои минтақавӣ метавонад ба рушди бозори дохилии коркард, ташаккули саноати захираҳои дуюмдараҷа ва таҳкими мавқеи истеҳсолкунандагони маҳаллӣ мусоидат намояд. Ин тадбирҳо на танҳо таъсири экологиро коҳиш медиҳанд, балки имкониятҳои нави иқтисодӣ низ фароҳам меоранд.

3.3. Имкониятҳо ва дурнамои рушди минтақавии кишварҳои Осиёи Марказӣ

Сарфи назар аз мушкилот ва монетаҳо, аз ҷумла хориҷ шудани бозигарони бузурге чун Иёлоти Муттаҳидаи Амрико аз рӯзномаи байналмилалии иқлимӣ, ки метавонад барои кишварҳои Осиёи Марказӣ мушкилоти иловагӣ эҷод намояд, ин раванд ҳатман маъноӣ қатъ гардидаи пешрафтро надорад. Кишварҳои минтақа имкониятҳои муайяно барои пешбурди ҳадафҳои иқлимӣ худ тавассути таҳкими ҳамкориҳои минтақавӣ, диверсификатсияи шарикони байналмилалӣ ва сафарбар намудани захираҳои дохилӣ нигоҳ медоранд. Муваффақияти онҳо аз қобилияти мутобиқшавӣ ба воқеиятҳои тағйирёбандаи

чаҳонӣ ва истифодаи самараноки воситаҳои мавҷуда барои ҳифзи манфиатҳои дарозмуддат дар соҳаи рушди устувор ва амнияти экологӣ вобаста хоҳад буд .

Диверсификатсияи иқтисодӣ яке аз бартариҳои асосии иқтисодиёти даврӣ барои кишварҳои Осиёи Марказӣ мебошад. Ин раванд ба рушди соҳаҳои нав, ки ба коркард ва истифодаи такрорӣ мавод асос ёфтаанд, мусоидат намуда, сохтори иқтисодиро гуногун месозад. Илова бар ин, он инноватсия ва соҳибкориҳо ҳавасманд намуда, шароитро барои рушди соҳибкории хурду миёна дар бахшҳои нави «сабз» фароҳам меорад .

Дар рушди иқтисодиёти даврӣ нақши махсусро технологияҳои муосир мебозанд. Технологияҳои инноватсионӣ ба унвони муҳаррики асосии гузариши босуръат ба моделҳои даврӣ дар кишварҳои минтақа баромад намуда, имкон медиҳанд, ки марҳилаҳои анъанавии камсамараноки рушди ҳаттӣ гузаронида шаванд. Самтҳои умедбахш чунинанд:

- платформаҳои рақамӣ барои мубодилаи захираҳо ва оптимизатсияи чараёнҳои маводӣ;

- низомҳои иттилоотӣ барои пайгирии давраи ҳаётии маҳсулот (LCA), аз ҷумла бо истифодаи технологияҳои блокчейн;

- технологияҳои ремануфактуринг ва барқарорсозии маҳсулот то ҳолати «монанди нав»;

- усулҳои пешрафтаи коркарди партовҳои электронӣ ва аккумуляторҳо;

- рушди биоэкономика ва истеҳсоли биополимерҳо аз партовҳои органикӣ .

Ин технологияҳо метавонанд бо назардошти шароити кишварҳои Осиёи Марказӣ мутобиқ карда шуда, барои ташкили занҷирҳои маҳаллии коркард, ҳавасмандсозии ҷойивазкунии воридот ва таъсиси ҷойҳои нави корӣ мусоидат намоянд.

Ҳамкориҳои минтақавӣ низ яке аз ҷанбаҳои муҳими рушди иқтисодиёти даврӣ дар Осиёи Марказӣ мебошад. Масъалаҳои экологӣ, аз қабилӣ ифлосшавии дарёҳои фаромарзӣ ё таназзули замин, талашҳои муштараки ҳамаи кишварҳои минтақаро талаб мекунанд. Иқтисодиёти даврӣ заминаи мувофиқ барои чунин ҳамкориҳо фароҳам оварда, мубодилаи таҷриба, технология ва сармоягузориҳо ҳавасманд менамояд .

Ғайр аз ин, кишварҳои минтақа имкониятҳои беназир барои татбиқи моделҳои даврӣ доранд. Яке аз чунин имкониятҳо «ҷаҳиши технологӣ» мебошад, ки имкон медиҳад кишварҳо марҳилаҳои рушди ҳаттиро гузаронида, бевосита ба технологияҳои муосири устувор гузаранд.

Иқтисодиёти даврӣ инчунин имкониятҳои назаррас барои таъсиси ҷойҳои корӣ фароҳам меорад. Дар чунин соҳаҳо, мисли ҷамъоварӣ, ҷудокунии партовҳо ва коркарди онҳо, метавон ҳазорҳо ҷойҳои корӣ таъсис дод, ки барои кишварҳои дорой сатҳи баланди камбизоатӣ аҳамияти калон дорад .

Татбиқи принципҳои иқтисодиёти даврӣ метавонад фишорро ба захираҳои табиӣ коҳиш диҳад, ки аксаран дар кишварҳои рӯ ба рушд аз ҳад зиёд истифода мешаванд. Лоихаҳои коркарди партовҳои электронӣ ва органикӣ ба ҳифзи экосистемаҳо ва гуногунии биологӣ мусоидат менамоянд .

Ҳамин тариқ, рушди иқтисодиёти даврӣ дар кишварҳои рӯ ба рушд, аз ҷумла Осиёи Марказӣ, бартараф намудани монеаҳои инфрасохторӣ ва институтсионалиро бо дастгирии ҳамкориҳои байналмилалӣ талаб мекунанд. Бо вучуди ин, дар сурати татбиқи дурусти ин раванд, кишварҳо метавонанд на танҳо мушкilotи экологиро ҳал намоянд, балки аз ҳисоби истифодаи самараноки захираҳо ва таъсиси ҷойҳои нави корӣ манфиатҳои назарраси иқтисодӣ ба даст оранд.

Иқтисодиёти давраи пӯшида аз як концепсияи канорӣ ба яке аз тамоюлҳои асосии рушди иқтисоди ҷаҳонӣ табдил меёбад. Ин концепсия танҳо ба соҳаи экологӣ маҳдуд нашуда, тадриҷан ба омилҳои муҳими баланд бардоштани рақобатпазирӣ, устуворӣ ва масъулияти иҷтимоӣ дар тамоми бахшҳои иқтисод табдил меёбад .

Таҳлили тамоюлҳои ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки кишварҳо ба ташаккули низоми мукаммали чораҳо барои ҳавасмандсозии истифодаи такрорӣ захираҳо равона шудаанд.

Иттиходи Аврупо, Чопон, Олмон ва Ҷумҳурии Корея таҷрибаи муваффақеро нишон медиҳанд, ки дар он навоариҳои технологӣ, дастгирии давлатӣ ва талаботи қатъии қонунгузорӣ ҳамоҳанг истифода мешаванд .

Иқтисодиёти даврӣ барои ҳалли масъалаҳои муҳими экологӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ аҳамияти калон дорад:

- коҳиши фишори антропогенӣ ба муҳити зист;
- фароҳам овардани имкониятҳои нав барои бизнес ва инноватсия;
- баланд бардоштани сатҳи маърифати экологӣ ва фарҳанги истеъмоли масъулona .

Ин концепсия инчунин ба рӯзномаи ESG (принсипҳои экологӣ, иҷтимоӣ ва идоракунии корпоративӣ) мутобик буда, рушди малакаҳои нав, барномаҳои таълимӣ ва омодагии мутахассисонро талаб мекунад.

Ҳамин тариқ, иқтисодиёти даврӣ барои кишварҳои Осиёи Марказӣ як парадигмаи умедбахш мебошад, ки метавонад ба рушди устувор, беҳтар шудани сифати зиндагӣ ва хифзи муҳити зист мусоидат намояд. Аммо татбиқи он банақшагирии дарозмуддат, сармоягузори назаррас ва ҳамкориҳои васеи ҳамаи ҷонибҳои манфиатдорро талаб мекунад .

Адабиет:

1. European Commission. A new Circular Economy Action Plan. – 2020.
2. Ellen MacArthur Foundation Completing the Picture: How the Circular Economy Tackles Climate Change. – 2019.
3. United Nations Environment Programme Global Resources Outlook. – 2019.
4. OECD Business Models for the Circular Economy. – 2020.
5. OECD The Economic and Environmental Benefits of Circular Economy Policies. – 2020.
6. United Nations Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.
7. United Nations General Assembly Resolution A/RES/74/224. – 2019.
8. United Nations General Assembly Resolution A/RES/75/213. – 2020.
9. McKinsey & Company. Financing the Circular Economy: Capturing the \$1 trillion opportunity. – 2021.
10. Ghufuran, M. et al. Circular economy in developing countries for sustainable development: A review // Journal of Infrastructure, Policy and Development. – 2024.
11. Barriers & Drivers towards a Circular Economy, Literature Review, A-140315-R-Final, March 2015